

УДК 336.027

ІНСТИТУТ ФІНАНСОВОГО ВИРІВНЮВАННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ

Наркізов М.М., здобувач (ХНУ ім. В.Н. Каразіна)

Розглянуто особливості впливу фінансового вирівнювання відповідно до економічного потенціалу регіонів.

Ключові слова: фінансове забезпечення, міжбюджетні відносини, фінансове вирівнювання, бюджетна система.

Постановка проблеми. В межах кожної країни, навіть незначної за розмірами, завжди спостерігаються об'єктивні розбіжності у фінансовому потенціалі окремих територій, а отже, і у можливостях задоволення різноманітних місцевих потреб.

Необхідність нівелювання відмінностей у фінансових потребах і фінансових можливостях регіонів зумовлюється як політичними, так і економічними причинами. Зокрема, стабільність держави спирається на підтримку більшості громадян у всіх регіонах. У нетоталітарній державі цього можна очікувати тоді, коли різні регіони несуть однакове податкове навантаження та мають досить узгоджені рівні забезпечення суспільними благами та послугами.

Як свідчить зарубіжний досвід, економічний розвиток більшості країн світу супроводжується зростанням територіальної компоненти та фінансів місцевих органів влади в розв'язанні соціально-економічних завдань розвитку регіонів. Таким чином, на сучасному етапі дедалі більше важелів впливу на фінансову базу переміщується на регіональний рівень. Запровадження ринкових відносин, зміцнення ринкового механізму господарювання зумовило загострення проблем фінансового забезпечення розвитку регіонів. Поглибилась диференціація регіонів країни за рівнем фінансового забезпечення, збільшилася регіональна асиметрія у формуванні фінансових ресурсів регіону.

У зв'язку з цим виникає потреба у фінансовому вирівнюванні.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженню різних аспектів фінансового забезпечення розвитку продуктивних сил регіонів, зокрема системи міжбюджетних відносин, присвячено багато наукових праць, зокрема Кириленка О.П., Федосова В.М., Чугунова І.Я. [2, 4, 6].

Міжбюджетні відносини за визначенням В.Опаріна, В.Малька і С.Кондратюка, є „внутрішніми бюджетними потоками, які відображають перерозподіл доходів і видатків місцевих бюджетів” [3]. Міжбюджетні відносини

включають: поділ і правове закріплення між диференційованими рівнями відповідальності за виконання окремих соціальних і економічних функцій; визначення величини видатків, що забезпечують виконання повноважень, закріплених за кожним рівнем бюджетної системи; встановлення і правове закріплення джерел доходів бюджетів усіх рівнів; усі форми підтримки регіонів. Західні представники економічної науки здебільшого використовують не термін „міжбюджетні відносини”, а поняття „внутрішні міжурядові фінансові відносини” або „міжрівневі фіскальні зв'язки”, тому що, на їх думку, вони найточніше виражають суб'єктивно-об'єктивний аспект досліджуваних нами взаємних контактів. Звертається увага на те, що ці відносини виникають і функціонують у системі державного управління по вертикалі, й що вихідні передумови регламентуються обсягами функціональних обов'язків і завдань кожного з рівнів публічної влади. Взаємодія і співпраця між ними здійснюються на партнерській основі з урахуванням фінансових можливостей кожного із регіональних утворень. Для реалізації фінансової політики у сфері міжбюджетних відносин, успішного її втілення в життя використовується механізм, який являє собою сукупність способів організації міжбюджетних відносин, що використовуються для забезпечення сприятливих умов економічного і соціального розвитку [5].

Зазначимо, що питання регіонального розвитку та фінансового забезпечення регіонів регулюються низкою нормативно-правових актів.

Мета статті – проаналізувати значення та необхідність фінансового вирівнювання для фінансового забезпечення регіонів, ліквідації дисбалансу їх розвитку.

Виклад основного матеріалу. Фінансове вирівнювання – приведення у відповідність витрат місцевих бюджетів до гарантованого державою мінімального рівня соціальних послуг на одного мешканця, ліквідація значних диспропорцій у здійсненні бюджетних видатків за окремими територіями.

Інтеграція України у європейське співтовариство вимагає впровадження нових підходів до використання економічного потенціалу регіонів країни на основі комплексного розвитку їхніх господарських систем. Від їх збалансованого пропорційного розвитку значною мірою залежить результативність функціонування національної економіки, характер і масштаб трансформаційних процесів усього економічного простору. У забезпеченні стабільного економічного й соціального розвитку країни та її регіонів важливу роль відіграє фінансування комплексного розвитку й розміщення їхніх продуктивних сил у контексті Концепції державної регіональної політики.

Загалом фінансове забезпечення є сукупністю специфічних відносин у сфері розподілу та обігу, які формуються і здійснюються між державою, організаціями, підприємствами та громадянами при утворенні, розподілі й перерозподілі фінансових ресурсів. Це система утворення та використання фондів грошових ресурсів для задоволення потреб розширеного відтворення суспільного виробництва.

Основою формування механізму фінансового забезпечення розвитку регіонів є фінансовий капітал – поєднання виробничого (промислово-інфраструктурного) та банківського капіталу. У регіональному розрізі фінансовий капітал розглядається як сукупність фінансових ресурсів, що сконцентровані в місцевих бюджетах, банківських установах, інвестиційних, страхових і лізингових компаніях, пенсійних фондах, кредиторських спілках та в населення й можуть бути використані як ресурсний потенціал для розвитку господарства території.

Складовою фінансових ресурсів, які забезпечують комплексний розвиток продуктивних сил регіонів у період трансформації економіки, є державні фінресурси в складі бюджетних ресурсів державного та місцевого рівнів, фінансових ресурсів державного сектору національної економіки.

Переважання частки місцевих бюджетів у видатках над їх часткою в надходженнях породжує потребу в наданні центральним урядом міжбюджетних трансфертів, що призводить до виникнення міжбюджетних відносин.

Модель міжбюджетних відносин - це інституціональний підхід до визначення організаційних основ взаємовідносин між державними і місцевими органами влади, який пов'язаний із політикою уряду або регіональної адміністрації у вирішенні питання розподілу доходів і видатків за рівнями бюджетної системи. В Україні було прийнято децентралізовану модель міжбюджетних відносин, у зв'язку з чим істотно

підвищилася питома вага місцевих бюджетів у загальній масі державних видатків [4].

Важливим аспектом формування міжбюджетних відносин на Україні є задекларований у Бюджетному Кодексі принцип субсидіарності, спрямований на забезпечення інтересів індивіда і такого, що передбачає пріоритетність прав дрібнішої й наближеної до нього (індивіда) спільноти. Міжбюджетні відносини, згідно з цим принципом, повинні будуватися на партнерських засадах і взаємовідповідальних основах з обов'язковою умовою розподілу всіх повноважень між різними рівнями влади [1]. Побудова ефективного механізму міжбюджетних відносин неможлива без оцінки і підбору ефективних методів, під якими слід розуміти способи впливу цих відносин на соціально-економічний стан у регіоні. До числа методів належать власні доходи, закріплені доходи, регулюючі доходи, трансфертування, вилучення коштів і кредитування, функціональний, делегуєчий і балансовий методи.

Варто звернути увагу на форми взаємовідносин між ланками бюджетної системи. До основних форм відносять:

1) бюджетне субсидіювання, що являє собою передачу коштів з бюджету вищого рівня до бюджету нижчого рівня з метою надання фінансової допомоги;

2) вилучення коштів, тобто передача коштів бюджетного надлишку з бюджетів нижчого рівня до бюджету вищого рівня;

3) бюджетні позички, тобто отримання місцевими бюджетами коштів на покриття тимчасових касових розривів державного бюджету;

4) взаємні розрахунки бюджетів, тобто передача коштів з одного бюджету до іншого в зв'язку з перерозподілом між ними доходів чи видатків.

Бюджетне субсидіювання включає субсидії, субвенції, дотації. Бюджетна субсидія може бути цільовою (на конкретні цілі) та знеособленою (вона не пов'язана з фінансовим станом бюджету, який її отримує). Бюджетна субвенція являє собою різновид цільової субсидії і передбачає участь у фінансуванні певних заходів і програм бюджетів, що її видає та що отримує. Бюджетна дотація є цільовою фінансовою допомогою на покриття дефіциту відповідного бюджету.

Така форма, як бюджетне субсидіювання, сьогодні в системі міжбюджетних відносин займає найбільшу питому вагу. Приклад фінансового вирівнювання обласного бюджету Харківської області за три останні роки це підтверджує.

Таблиця 1

Показники доходної частини обласного бюджету Харківської області в динаміці (за даними облфіну управління).

	2007 рік		2008 рік		2009 рік	
	Сума, т.грн.	Питома вага у загальному фонді, %	Сума, т.грн.	Питома вага у загальному фонді, %	Сума, т.грн.	Питома вага у загальному фонді, %
Доходи загального фонду	606260,2	29,5	789688,8	31,8	797064,5	31,4
Дотації	325677,4	15,8	455984,2	18,3	635813,4	25,1
Субвенції	1123039,9	54,7	1240962,3	49,9	1101402,7	43,5
Разом доходи	2054977,5	100	2486635,3	100	2534280,6	100

Міжбюджетне фінансове вирівнювання у теорії державних фінансів визначається як процес перерозподілу фінансових ресурсів центральними органами державної влади на користь адміністративно-територіальних одиниць, які не мають достатніх власних доходів [6].

Виділяють такі причини здійснення політики вирівнювання:

1) вертикальний фіскальний дисбаланс, який означає недостатність фінансових ресурсів певного рівня влади для забезпечення суспільних послуг у межах його видаткових повноважень. Він обумовлений існуванням в будь-якій моделі бюджетної системи відмінностей у функціях різних рівнів влади;

2) горизонтальний фіскальний дисбаланс, який означає невідповідність обсягів фінансових ресурсів територіальних одиниць одного рівня покладеним на них завданням. Причиною цього є відмінності у складі та обсягах доходів та видатків територіальних бюджетів, які обумовлені різними природно-кліматичними умовами та екологічним станом регіонів, особливостями розташування адміністративних центрів, насиченістю шляхами сполучення, кількістю та структурою населення, рівнем економічного розвитку, станом соціальної та побутової інфраструктури тощо;

3) надання суспільних послуг у сфері житлово-комунального, соціально-культурного та побутового обслуговування, охорони здоров'я та освіти на гарантованому державою рівні на підставі соціальних норм і нормативів, які є базою для розрахунку видатків та формування на їх основі бюджетів усіх рівнів. Водночас існуючі в Україні «єдині нормативи видатків» та «фінансові нормативи бюджетної забезпеченості» фактично

не є нормативами для забезпечення потреб на рівні державних стандартів, оскільки визначаються окремо для кожної галузі, виходячи з загальних ресурсів зведеного бюджету та першочерговості соціальних видатків. Цих ресурсів недостатньо для фінансування надання на належному рівні суспільних послуг, а також компенсації зовнішніх ефектів та «міжмуніципальних ефектів «переливу», виникнення яких обумовлено нееквівалентністю між витратами і корисністю для регіонів, виробника суспільних благ і споживача «зовнішніх» ефектів;

4) макроекономічні цілі, для досягнення яких зусиль лише центрального уряду не вистачає. Оскільки їх досягнення є завданням центральної влади, то фінансування цих видатків на місцевому рівні повинно здійснюватись за рахунок централізованих коштів шляхом надання міжбюджетних трансфертів [2].

Висновки. Сьогодні політика підтримки регіонального розвитку повинна бути спрямована на активізацію усього ресурсного потенціалу регіонів як основи зміцнення їх конкурентоспроможності, що призведе до збільшення власних доходів регіонів. При цьому державна підтримка має бути додатковим джерелом фінансових ресурсів.

Побудова сучасної моделі міжбюджетних відносин повинна здійснюватись таким чином, щоб максимально використовувати конкурентні переваги кожного окремого регіону та механізми трансфертів у фінансуванні інноваційного розвитку регіонів; дотаційну підтримку замінити цільовими інвестиційними субвенціями.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Бюджетний кодекс України. Закон України № 2456-VI, 2010.
2. Кириленко О.П. Місцеві фінанси: Підручник/О.П.Кириленко.-К.:М65 Знання, 2006. - 677с.
3. Опарін В.М., Малько В.І., Кондратюк С.Я. Бюджетна система.-К.:КНЕУ, 2002. - 336с.
4. Федосов В.М., Бабич Т.С. Сутність і проблематика бюджетування: Українські реалії

/В.М. Федосов, Т.С. Бабич// Фінанси України - №1 (146) 2008. – с.3-23.

5. Чугунов І.М. Теоретичні основи системи бюджетного регулювання: Навчальний посібник.- К.:НДФІ, 2005. - 259 с.
6. Чугунов І.Я., Запатріна І.В. Розвиток програмно-цільового методу планування бюджету /І.Я. Чугунов, І.В. Запатріна// Фінанси України - № 5 (150) 2008. – с.3-14.

Аннотація. Рассмотрены особенности влияния финансового выравнивания соответственно экономическому потенциалу регионов.

Ключевые слова: финансовое обеспечение, межбюджетные отношения, финансовое выравнивание, бюджетная система.

Summary. The features of financial equalization influence according to the economic potential of regions are explored in the article.

Keywords: finance supplying, interbudget relations, finance equalization, budget system.

*Рецензент д.е.н., професор ХНУ ім.В.Н.Каразіна Яременко О.Л.
Експерт редакційної колегії к.е.н., доцент УкрДАЗТ Якименко Н.В.*

УДК 338.47:656.2

МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ ЗАЛІЗНИЧНОГО ТРАНСПОРТУ УКРАЇНИ

Якименко Н.В., к.е.н., докторант (УкрДАЗТ)

Здійснено аналіз проблем залізничного транспорту та визначено методологічні основи державного регулювання його розвитку.

Ключові слова: залізничний транспорт, залізнична інфраструктура, державне регулювання,

Постановка проблеми та її зв'язки з науковими чи практичними завданнями. Будь-яка країна, що опинилася в кризовому стані, може і повинна за допомогою активної державної політики забезпечити як найшвидший перехід до наступних фаз циклу – оновленню, економічному поживленню та наступному зростанню. Для цього і здійснюється корінна зміна та часткове коректування політичного та економічного курсу. Без відповідних програм, управлінських рішень, науково розроблених інженерно-економічних проектів та активних дій по їх реалізації ніяких позитивних зрушень не буває.

Характерною рисою сучасної світової економіки є відкритість національних господарств,

які входять у світову господарську мережу. Загальний рівень і формат міжнародних економічних зв'язків на початку третього тисячоліття розкрили головні специфічні риси сучасних міжнародних економічних відносин: 1) ефект від масштабу та якісні зміни в характері міжнародної торгівлі перетворюють її з традиційного виду комерції в засіб обслуговування національних виробничих процесів; 2) типовими є інтернаціоналізація та прискорення обертів фінансового капіталу за рахунок експансії сектора фінансових та страхових послуг, з одночасним розповсюдженням впливу глобальних фінансово-економічних ризиків; 3) прискорення міждержавних інтеграційних процесів обумовлює